

prírodnom prostredí konať. Veľmi zaujímavé a podnetné sú tie myšlienky Komenského, ktoré sa týkajú pretvárania prírodného, ale i spoločenského prostredia tak, aby ešte plnšie mohlo slúžiť človeku, jeho ďalšiemu rozvoju. Na tomto procese má rozhodujúci podiel sám človek, úroveň jeho vzdelania a stupeň vychovanosti. V svojej práci "O vzdelaní ducha Komenský píše: "Vzdelaným národom slúžia všetky prvky a živly na svete, ani útroby zeme nemožu skryť pred nimi svoje poklady (kovy, perly, drahokamy atď.)... Vzdelané národy nenechávajú ani kúsok zeme nevyužitý ani nijakú matériu vyjsť neužitečne nazmar: drevá i drievka, kamene i kameňky, ba i piesok a špinu na uliciach pozbierajú a použijú na svoje potreby... Aj kraje od prírody najneúrodnejšie, kde okrem piesku alebo skál alebo močarísk a bažín niet ničoho, sú také obrobené, že sa zdajú rajom".¹⁰ Takto a podobne upravované prírodné prostredie má silné výchovné účinky a pozitívne vplýva na duchovný rozvoj človeka. Naopak, neupravené prostredie má negatívny vplyv.

Veľké bohatstvo myšlienkového odkazu J. A. Komenského aj z tejto problematiky nám dáva možnosť i naďalej čerpať podnety pre našu prácu s deťmi a mládežou. Utvárať u nej nie pasívny, ale aktívny vzťah k prírode na základe hlbokých vedomostí o živej a neživej prírode, teda o celom životnom prostredí a usmerňovať aktivitu žiakov na ochranu prírody ako predpokladu existencie človeka.

Literatúra:

1. Lordkipanidze, D.O.: J. A. Komenskij. Moskva, Izdatel'stvo "Pedagogika" 1970, s. 170 - 176.
2. Komenský, J. A.: Veľká didaktika. Bratislava, SPN 1954, s. 89.- J. Komenský, J. A.: Analytická didaktika. Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 75.
4. Komenský, J. A.: Informatórium školy materskej. Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 138.
5. Consultatio, I, s. 51/30 a s. 425 /686/. Pozri tiež jeho prácu Pansofia.
6. Floss, P.: Příroda, člověk a společnost v díle J. A. Komenského. Přerov, Měst. národní výbor 1968, s. 20.
7. Consultatio, II, s. 217/373/.
8. Komenský, J. A.: Informatórium školy materskej. Bratislava, SPN 1978, s. 23.
9. Vybrané spisy J. A. Komenského zv. II. Praha, SPN 1960, s. 349-364.
10. Komenský, J. A.: O vzdelaní ducha. Vybrané spisy II. Bratislava, SPN 1956, s. 237.

Podněty Jana Amose Komenského pro soudobou hudební výchovu

Olga Settari

Příspěvek vychází z Komenského výroků o hudbě a hudební výchově, jak je nacházíme porůznu roztroušeny v jeho pracích pedagogického i jiného charakteru /zejména Informatorium, Didaktika, Orbis pictus, některé části Obecné porady o nápravě věcí lidských, předmluva k Amsterodamskému kancionálu/. Komenský nám sice nezanechal ucelený spis o hudbě či hudební výchově, ale z jeho výroků si můžeme utvořit obraz o tom, jak si ve své době představoval vyučování hudbě na různých stupních škol. Některé jeho náměty byly v té době pozoruhodné a i

dnes mohou být pro hudebně výchovnou práci na školách inspirujícím momentem. Především nás zaujme požadavek intenzivní hudební výchovy člověka od dětství až po dospělost vycházející i z Komenského pojetí hudby jako přirozené potřeby osobnosti. Proto Komenský navrhuje zařadit hudební výchovu na všechny stupně škol - v jeho koncepci jsou to 4 stupně vždy po 6 letech věku: škola mateřská, normální, latinská a akademie. V Informatoriu školy mateřské rozpracoval Komenský systém hudební výchovy dětí předškolního věku. V souvislosti s rozvojem estetického citění dětí i s jejich věkem doporučuje zaměřit hudební vyučování dvěma základními směry: pro děti do tří let věku navrhuje poslech zpívaných či hraných ukázek, od čtyř let uvažuje i o počátcích hry na hudební nástroj, která podle jeho mínění podporuje rozvoj hudebních dovedností /hudební nástroje mají na nejnižším stupni rozvoje hudebních vloh dětí spíše povahu hudebních hraček/.

Tímto způsobem dospěl vlastně k rozlišení dvou základních oblastí hudebně výchovného procesu tak, jak je známe i dnes, a to na oblast aktivních a receptivních hudebních činností. Své názory doplnil Komenský v Informatoriu i praktickou hudební ukázkou - drobnou skladbičkou s názvem Ukolébavka /dílko bylo velmi oblíbeno, hudební autorství Komenského však nebylo průkazně doloženo/. V textu Informatoria školy mateřské jsou na některých místech anticipovány myšlenky, které až mnohem později cílevědomě řešila s větším či menším úspěchem novodobá hudební pedagogika. Jde zejména o Komenského ideu dětské hudební hry. Je to komplexně pojatá hudební výchova na bázi mluveného slova, zpěvu a poslechu hudby doplněná instrumentální a hudebně pohybovou činností dětí. Podle názoru Komenského je možno prostřednictvím hudebních her vychovávat k hudbě přirozených způsobem, protože dítě se zmocňuje hudebního materiálu vlastní kreativní činností a objevuje tak svět hudby nenásilně, hned zpočátku s uplatněním své fantazie. Metoda komplexní hudební výchovy byla propracována v koncepci německého Schulwerku Carla Orffa a v českém prostředí rozvinuta hudebními skladateli Petrem Ebenem a Iljou Hurníkem. Tento způsob hudební výchovy nejmenších se pochopitelně nejvíce opírá o rytmus a pohyb dítěte/rytmické hry, tanečky, pochody/, dále pak o hru na snadné hudební nástroje /Komenský doporučoval píšťalku a bubínek, v Orffově hudebním instrumentáři se kromě nejrůznějších malých zobcových fléten používá hlavně bicích nástrojů/. Je třeba vyzvednout Komenského smysl pro třebení rodného jazyka /v říkadlech a rytmických cvičeních na základě mluveného slova/ a jeho návrh využívat kromě lidové i umělé poezie jako pomůcku pro hudební vyučování. Některé Komenského myšlenky našly odezvu počátkem 20. století i v hnutí tzv. Nové výchovy, kdy do hudební výchovy spočívající do té doby převážně na zpěvu začíná pronikat i poslech hudby a jako svébytná složka i tvorba dětských rytmicko-melodických útvarů kreativního typu.

Kromě hudební výchovy předškolní rozpracoval Komenský i základní didaktické principy pro školní vyučování. Poslání a výchovný cíl školní hudební

výchovy nám nejlépe přiblíží jeho spis Didaktika, v níž je v učebních plánech navržena hudební výchova. Její vzdělávací cíle ve škole normální, latinské i akademii rostou úměrně s věkem žáků. Základní vyučovací metodu stanovil Komenský takto: vyučovat poznáním věcí samých, ne pouze znalostí slov - tedy vyučovat přímým stykem s živou hudbou. Do popředí hudebně výchovné práce se dostává smyslový vjem, vnímání a prožívání hudby. Komenský opět doporučuje kromě základů hudební teorie zpěv z not, poslech hudebních ukázek a hru na hudební nástroj. Z didaktických principů se uplatňují hlavně princip přirozenosti, názornosti a postupného zvládnutí učiva. Na rozdíl od středověkého verbalizujícího vyučování využívá Komenský obrázky a pomůcky/např. vyobrazení hudebních nástrojů ve spise Orbis pictus/. Demokratičnost a všeobecnost ve výchově/podle známého "omnes omnia omnino"/ znamenala Komenskému zapojit do hudební výchovy všechny děti a rozdělit za tím účelem i třídu do skupin. To je velmi zajímavý a ještě i v dnešní době aktuální názor vyplývající z Komenského úvahy o tom, že každé dítě je vzdělávatelné a vychovatelné. V Komenského koncepci hudebního vyučování je nově řešen i vztah učitel - žák jako vztah vzájemné spolupráce. Nejvýznamnější je na Komenského koncepci jeho návrh povinné a soustavné hudební výchovy od narození až po dospělost, jímž předstihl svou dobu/ u nás se hudební výchova teprve nyní vrací do gymnázií/. Poměrujeme-li dnešními vyučovacími metodami/diferencovanými podle stupně žákovy aktivity/ Komenského hudebně výchovnou koncepci, lze říci, že byla ve své době velmi moderní a netradiční tím, že odmítala planý verbalismus, usilovala o stimulaci hudebních činností a vytváření specifických hudebních dovedností /zejména v principu hudebních her/.

Pro nedostatek času nebylo možno se zmínit o jiných zajímavých názorech Komenského, např. o jeho myšlence prenatální výchovy, k jejíž praktické aplikaci přispěl písní ve svém Amsterdamském kancionálu, dále o jeho požadavku estetické diferencovanosti zvukových podnětů, odmítání hluku a hlasité hudby s upozorněním na jejich negativní vliv. Komenský uvažoval o možnosti vychovávat hudbou a uměním ke kráse a dobru všechny děti, uvědomoval si, že děti určitým způsobem deprivované mají nedostatek smyslu pro umění i krásno. V této souvislosti se dotkl i arteterapeutických možností hudby jako způsobu, jak rozvíjet celkovou vnímavost pro umění.